

BOLALARNING PSIXIK RIVOJLANISIDA TA'LIMNING O'RNI

DTPI Pedagogika fakulteti, Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2 kurs

talabasi Sobirova Sitora

Annotatsiya: *Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida va boshlang'ich ta'lim tizimida bolalarning psixik rivojlanishiga e'tibor qaratilgan. Maqolada qadimgi buyuk allomalarimizning psixik rivojlanishiga qaratilgan ilmiy fikrlari tahlil etilib, ilmiy jiyatdan yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim, tarbiya, rivojlanish, faoliyat, mehnat, omillar, tasavvur, qobiliyat, shaxs, o'qitish, o'rganish.*

Rivojlantiruvchi ta'lim o'quvchilarni turli faoliyat turlariga jalb qilish shaklida amalga oshiriladi. Didaktik o'yinlar, savol-javoblar va boshqa o'qitish usullaridan foydalanish idrok etish, ijodiy fikrlash, xotira va nutqni boyitishga yordam beradi. Kuzatishlar asosida o'qituvchi o'quvchilarning eng yaqin rivojlanish zonasini aniqlay oladi.

Rivojlantiruvchi ta'lim rivojlanish qonuniyatlarini o'rganadi, ularni qo'llaydi va shaxsning rivojlanish darajasiga moslashtiradi.

Rivojlantiruvchi ta'limning zanjir shaklida tuzilishi o'quv vazifalarini murakkablashtiradigan, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarni egallashiga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltiradi. "Tajriba" jarayonida o'quvchi harakatlarni bajarishning yangi usullarini qo'llash hisobiga yangi ma'lumotlarning ma'lum bir natijasiga ega bo'ladi. Talaba rivojlanayotgan ta'lim jarayonida allaqachon intellektual va shaxsiy rivojlanishning yangi darajasiga ko'tariladi.

Rivojlantiruvchi ta'lim tarkibida ta'limning markaziy qismi "maqsad-vosita-nazorat"ning - o'quvchining mustaqil ta'lim faoliyati bilan bog'liqligidir.

Bu harakatlar talab va maqsad sifatida talabalarning xulq-atvorini o'rab oladi. Masalan, matematika yoki boshqa mutaxassisliklarni o'rganish uchun matematik formulalar yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi. O'quvchi o'z

faoliyatida foydalanishi uchun uning mazmunini to'g'ri tushunishi, mazmunini amalda kashf eta olishi kerak. Bu yerdan o'quvchi faoliyatining jarayoni va natijasi sifatida bilimlarni o'zlashtirish va faoliyatni amalga oshirish usullarini ishlab chiqish rivojlantiruvchi ta'limni o'z ichiga oladi. Rivojlantiruvchi ta'lim o'quvchining shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Rivojlantiruvchi ta'lim - ta'lim jarayonini shaxsning amaliy imkoniyatlariga moslashishidir. Rivojlanishda oldinga siljish bilim olishning muhim shartidir. Kattalar bilan birgalikda amalga oshiriladigan talabalarning o'quv faoliyati - agar bola mavjud muammolarni hal qilishda ozgina ishtirok etsa va o'zini hammuallif deb hisoblaydi. Ta'lim xarakterining o'zgarishi ta'limning tuzilishi va xarakterining o'zgarishiga olib keladi. Rivojlantiruvchi ta'limda o'quvchining nafaqat ma'lum bilim, ko'nikma va malakalarni egallashi, balki harakat usullarini ham o'zlashtirishi muhim ahamiyatga ega.

Oquvchining oquv jarayonida organishi lozim bolgan faoliyat mazmuni harakatlarni bajarish bilan bog'liqdir. Shuning uchun bilimlarni egallashda ta'lim faoliyati birlamchi hisoblanadi. Rivojlantiruvchi ta'lim tarkibida o'quv faoliyatining predmeti bilimlarni egallash emas, balki o'quv faoliyati bo'lib, uning natijasida bilimlarni egallash o'z-o'zidan paydo bo'ladi. Faoliyat natijasida bilim, ko'nikma, qobiliyat va shaxsiy fazilatlar paydo bo'ladi. Shuningdek, rivojlantiruvchi ta'lim o'quvchining kelajakdagi faoliyati shartlarini belgilaydi, uning davomida rivojlanish ham ko'rinadi.

Shaxs bilim yoki harakat qobiliyatini o'zlashtirgan har qanday faoliyat tarbiya va rivojlanish deb hisoblanadi. Rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasida aks ettiruvchi-shaxsiy va predmetli-amaliy ta'lim farqlanadi. Reflektiv-shaxs tarbiyasi shaxsning bajarilayotgan faoliyatga munosabatini belgilaydi. Rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasini rivojlantirish uchun bu jihatlar zarur: faoliyat asosan o'quv predmetining xususiyatiga asoslanadi; faoliyat intellektual ta'limni ham o'z ichiga oladi.

1960-yillarda D.B.Elkonin va V.V.Davydov boshchiligida - erta maktab yoshining aqliy rivojlanishdagi ahamiyati masalasi ustida ishlagan ilmiy guruhga

qo'shildi. Ta'lim faoliyatining muayyan shartlari orqali abstraktik va nazariy tafakkurni rivojlantirish yo'llari mumkinligi aniqlandi.

D. B. Elkonin va V. V. Daviydovlar fikricha ta'lim mazmuni va usullarini boshlang'ich sinf o'quvchilarining empirik tafakkurini rivojlantirish uchun qimmatli va muhim deb hisoblaydilar, lekin ular bolalarning psixologik rivojlanishi uchun samarali emas deb hisoblaydilar. Ta'lim o'quvchilarda nazariy tafakkurni rivojlantirishi kerak.

Faqat nazariy fikrlash insoniyat hayotiy tajriba muammolarini hal qilish orqali tushunish imkoniyatini beradi. Ta'lim o'zlashtirilgan bilimlar mazmuni orqali intellektual rivojlanishda o'zining etakchi rolini o'ynaydi, bu ta'limning tashkil etilishiga bog'liq.

Empirik tafakkur yordamida inson turli ob'ektlarni tasniflashi mumkin, keyin hayotda u boshqa ob'ektlarga duch keladi va ularni umuminsoniy ahamiyat sifatida "tan oladi". Empirik fikrlash atrofda dunyo ob'ektlarini to'g'ri joylashtirishga imkon beradi.

Inson nazariy tafakkur orqali ob'ektlarning rivojlanish tizimini va ular orasidagi umumiy munosabatni tahlil qilishi mumkin. Inson ushbu aloqalarga tayanadi va ular haqida shaxsiy va umumiy muhokamalar olib boradi. Empirik va nazariy tafakkur oz maqsadi va usullariga kora bir-biridan farq qiladi, ular turli vazifalarni hal qiladi va ayni paytda bir-birini toldiradi. Pedagogik-psixologik tadqiqotlar va tajribalar empirik tafakkurning yosh maktab yoshiga xosligini aniqladi. Shuning uchun bu yosh davridagi asosiy maqsad empirik fikrlashni rivojlantirishdir.

Empirik tasavvur maktabgacha yoshda shakllanadi. Nazariy tafakkur bola talaba bo'lgandan keyin rivojlanadi va nazariy bilimlarni o'zlashtirish ta'lim faoliyati orqali boshlanadi.

O'quvchilarning aqliy rivojlanishi ularning yetakchi faoliyat bilan qanchalik shug'ullanishiga bog'liqligi eksperimental tarzda isbotlangan. Fikrlash harakatlarining asosiy qismlari ikki shaklda (empirik-formal va nazariy-mazmun) tahlil, kompozitsiya va aks ettirishdir. Nazariy-mazmuniy mulohaza yuritish

uchun mavjud shaxsiy harakatlarning munosabati muhim ahamiyatga ega. Muhim harakatlar va muayyan harakatlarni izlash uning mazmunini rejalashtirishga bog'liq.

O'quv faoliyatida rivojlantiruvchi ta'lim o'quv materiallarining tuzilishi va xususiyatlariga mos kelishi kerak. Nafaqat har qanday fanni o'zlashtirish uchun, balki o'quv faoliyati orqali turli fanlarni o'zlashtirish mahoratiga ham xos bo'lgan vaziyatlarni belgilaydi:

- umumiy va mavhum xususiyatga ega bolgan bilimlarni o'zlashtirish oquvchilarni konkret va xususiy bilimlar bilan tanishtirish imkonini beradi;

- u yoki bu bilimlarning manbasini aniqlashda o'quvchilar o'quv materiallaridan uning mazmuni va tuzilishini belgilovchi umumiy bog'lanishlarni ajratishlari kerak;

oquvchilar harakatlarni bajarish jarayonida tashqi korinishni idrok etishdan ob'ektning ichki qismiga o'tishlari mumkin va hokazo.

Bularning barchasi rivojlantiruvchi ta'limda o'qituvchi ko'rsatilgan tajriba va qoidalardan foydalangan holda o'quvchilarning psixologik rivojlanishini boshqarishi mumkinligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Захарова, Т. Т., & Егорова, В. Г. (2017). Педагогические условия подготовки будущих учителей к правовому образованию и воспитанию учащихся. *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ НАУЧНОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА: сборник статей*, 108.
2. Kamolovich, Makhmudov Shokir. "PRACTICAL FORMS, METHODS AND TOOLS OF SPIRITUAL AND LEGAL EDUCATION TECHNOLOGIES SUITABLE FOR CITIZENS IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION OF STUDENTS." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.7 (2022): 55-61.
3. Makhmudov, S. K., & Sadoqat, B. (2023). O'ZBEKISTONDA AYOLLARGA QARATILAYOTGAN E'TIBOR. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 23(6), 10-14.

4. Махмудов, Ш. К. (2021). ПРОФЕССИОНАЛИЗМ И ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПОСОБНОСТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 45-50.